

С. В. Шийка,

канд. філол. наук, доцент,

Національний університет водного господарства та природокористування,

доцент кафедри журналістики та українознавства

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-8138-7205>

УКРАЇНСЬКІ РЕФЛЕКСИ ДАВНЬОГО СУФІКСА -J(Ь) У ПРИЗВИЩАХ РІВНЕНЩИНИ

У статті проаналізовано особливості формування і розвитку прізвищевої системи назв Рівненщини з українськими рефlekсами -ай, -ей, -ій давнього суфікса -j(ь). Об'єктом дослідження обрано українські рефlekси -ай, -ей, -ій давнього суфікса -j(ь), предметом дослідження стали ці морфеми в прізвищах Рівненщини. Методологія дослідження ґрунтується на комплексному використанні дедуктивної та індуктивної філософських практик наукового пізнання, синергетичному поєднанні методів: описового, узагальнення і систематизації, порівняльно-історичного та лінгвістичного аналізу. Джерельною базою дослідження послужили антропоніми, вилучені з літописних та архівних джерел, наукових та науково-популярних праць, відомостей інтернет-мережі.

В ході дослідження уточнено, що афікс має індоєвропейські витоки й активно використовувався в праслов'янській мові для творення присвійних прикметників, віддієслівних форм та іменників. В антропонімії широко представлені його варіанти в говіркових формах імен, індивідуальних прізвиськах та прізвищах. Українські форманти -ай, -ей, -ій поліфункціональні. Вони передають як суб'єктивну оцінку іронії, згрубілості, демінутивності, фамільярності, так і вказують на патроніму залежність.

На території історичної Рівненщини прізвищеві назви з формантами -ай, -ей, -ій фіксуються з XVI ст. Їх відсоток серед сучасних прізвищ становить: на -ай – 0,4%, на -ей – 0,3%, на -ій – 0,5%, що синхронізується із показниками сусідніх українських територій та сучасних польських прізвищ. За семантикою твірних основ це відантропонімі та відапелятивні утворення. Перші з них утворюються лексико-семантичним або морфологічним способами від особових імен, індивідуальних прізвиськ та прізвищ, другі – є результатом доєднання словотворчих суфіксів -ай, -ей, -ій до іменникових, прикметникових, дієслівних та ін. твірних основ.

Перспективи подальших наукових розвідок пов'язуємо з практикою використання отриманих результатів й апробованої методики дослідження в процесі системного аналізу інших тематичних національних чи територіальних груп прізвищ.

Ключові слова: антропонім, прізвище, Рівненщина, рефлекс, суфікс, український.

S. V. Shyika,
*PhD in Philology, Associate Professor,
National University of Water Management and Environmental Management,
Associate Professor of the Department of Journalism and Ukrainian Studies
ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-8138-7205>*

UKRAINIAN REFLEXES OF THE ANCIENT SUFFIX -J(b) IN THE SURNAMES OF THE RIVNENSHY REGION

The article analyzes the features of the formation and development of the surname system of the Rivne region with the Ukrainian reflexes -ay, -ey, -iy of the ancient suffix -j(b). The object of the study was the Ukrainian reflexes -ay, -ey, -iy of the ancient suffix -j(b), the subject of the study was these morphemes in the surnames of the Rivne region. The research methodology is based on the complex use of deductive and inductive philosophical practices of scientific knowledge, a synergistic combination of methods: descriptive, generalization and systematization, comparative-historical and linguistic analysis. The source base of the study was anthroponyms extracted from chronicle and archival sources, scientific and popular science works, and information from the Internet.

The study clarified that the affix has Indo-European origins and was actively used in the Proto-Slavic language to create possessive adjectives, verb forms and nouns. In anthroponymy, its variants are widely represented in colloquial forms of names, individual nicknames and surnames. Ukrainian formants -ay, -ey, -iy are multifunctional. They convey both a subjective assessment of irony, rudeness, diminutiveness, familiarity, and indicate patronymic dependence.

On the territory of the historical Rivne region, surnames with the formants -ay, -ey, -iy, have been recorded since the 16th century. Their percentage among modern surnames is: with -ay – 0.4%, with -ey – 0.3%, with -iy – 0.5%, which is synchronized with the indicators of neighboring Ukrainian territories and modern Polish surnames. According to the semantics of the formative bases, these are anthroponymic and appellational formations. The first of them are formed by lexical-semantic or morphological methods from personal names, individual nicknames and surnames, the second are the result of the addition of word-forming suffixes -ay, -ey, -iy to noun, adjective, verb and other formative bases.

The prospects for further scientific explorations are associated with the practice of using the obtained results and the approved research methodology in the process of systematic analysis of other thematic national or territorial groups of surnames.

Key words: anthroponym, surname, Rivne region, reflex, suffix, Ukrainian.

Постановка наукової проблеми та її актуальність. Встановлення генетичних витоків прізвищеутворюючих формантів, практика й особливості їх використання у формуванні регіональних та глобальних систем власних особових назв протягом

суспільного розвитку відносяться до важливих завдань історичної антропоніміки як наукової структури. Сучасні студії відбуваються в межах тематичних мікрогруп, обмежуючись розглядом, як правило, одного з них. Поєднання антропонімних морфем зі спільними праїндоевропейськими і праслов'янськими коренями у складі більш ширших інтегрованих ономастичних груп власних особових назв та використання синергетичного підходу до їх детального вивчення покликане підвищити результативність ономастичних розвідок. У цьому плані з'ясування ролі й особливостей українських рефлексів *-ай, -ей, -ій* давнього суфікса *-j(ь)* в розвитку прізвищевої системи назв Рівненщини (Рівненської області) — давнього слов'янського краю з глибокою автентичною та незначною лінгвістичною міграцією з позицій системного підходу до організації наукових досліджень, синергетичного поєднання дедуктивної філософської методики «від загального до конкретного» з індуктивним вибудовуванням цілісної антропонімічної загалності на основі регіональної одиничності видається нам актуальним.

Аналіз досліджень проблеми. Дослідження базується на основі висловленої французьким лінгвістом А. Мейє [7, с. 286–287] генези суфікса *-j(ь)* та узагальнених польським славістом Ф. Славським особливостей його праслов'янських рефлексів [31, с. 86–87]. Використано наукові здобутки слов'янських: С. Ілчева [6], З. Ковалик-Калети, Л. Дачевич та Б. Рашевської-Журек [28], І. Митнік [29; 30] та українських: І. Желєзняк [4, с. 57–58], Ю. Редька [14], В. Шулґача [25] вчених-ономастів і результати напрацювань з регіональної антропонімії Ю. Фернос [19], П. Чучки [21], О. Ющиної [26].

Мета дослідження — проаналізувати особливості формування і розвитку прізвищевої системи назв Рівненщини з українськими рефlekсами *-ай, -ей, -ій* давнього суфікса *-j(ь)*. Мета дослідження реалізується в ході виконання таких тактичних **завдань**: уточнити генезу суфіксів *-ай, -ей, -ій*, їх функціональне призначення, словотворчі особливості й ареал поширення та спроєктувати зазначене на еволюцію розвитку прізвищ історичної Рівненщини.

Об'єкт дослідження — українські рефлекси *-ай, -ей, -ій* давнього суфікса *-j(ь)*, **предмет дослідження** — українські рефлекси суфікса *-j(ь)* у прізвищах Рівненщини.

Джерельною базою дослідження послужили антропоніми, вилучені з літописних та архівних джерел, наукових та науково-популярних праць, зокрема місцевого краєзнавця Я. Пури [11; 12], відомостей інтернет-мережі.

Методологія дослідження ґрунтується на комплексному використанні дедуктивної та індуктивної філософських практик наукового пізнання, синергетичному поєднанні **методів**: описового — для опису і репрезентації результатів, узагальнення і систематизації — для вивчення теоретичної і джерельної бази та вибудовування цілісної системи дослідження, порівняльно-історичного — для розгляду проблематики в діахронічному розвитку і зіставлення з відповідниками інших територій та лінгвістичного аналізу — для комплексного лексико-семантичного і словотвірного дослідження українських рефлексів праслов'янського суфікса *-j(ь)* у прізвищах Рівненщини.

Наукова новизна статті полягає в актуалізації проблематики розгляду антропонімних суфіксальних дериватів зі спільними витоками в межах інтегрованої тематичної групи назв. **Теоретична цінність** дослідження пов'язана з уточненням, узагальненням і систематизацією відомостей про українські рефлексі *-ай*, *-ей*, *-ій* давнього суфікса *-j(b)*, їх лінгвістичних особливостей у прізвищах Рівненщини та напрацюванням методики аналізу антропонімних суфіксальних похідних, інтегрованих до однієї тематичної групи назв. **Практичне значення** отриманих результатів й апробованої методики дослідження передбачає можливість їх використання в процесі системного аналізу інших тематичних національних чи територіальних груп прізвищ.

Виклад основного матеріалу. Інтеграція антропонімних формантів *-ай*, *-ей*, *-ій* в єдину тематичну групу виправдана з позиції дедуктивного підходу до пояснення їх генези та подальших словотворчих особливостей. Практика подібного групування застосовується в нарисах із праслов'янського словотвору польського вченого Ф. Славського (групування суфіксів *-ějъ*, *-jaǰъ*, *-ajъ*, *-ojъ*) [31, s. 86–88], в нарисах з праслов'янської антропонімії українського вченого-ономаста В. Шульгача (групування дериватів з коренем **šir-* з консонантом *-j-* в суфіксі, антропонімів типу **Vь/bajъ*, **Vь/bějъ*, **Vь/bujъ* в одній словниковій статті) [25, ч. V, с. 70; 25, ч. VI, с. 230] та польської дослідниці антропонімії Волині І. Митнік (фіксація в одній групі суфіксальних назв з основним *-j-*) [29, s. 262, 265] та ін. Витоки зазначених морфем, як стверджує А. Мейє, сягають давнього суфікса **-jъ* з короткою індоевропейською основою *-j-*, напр.: *šujъ* 'лівий'. Відомий у праслов'янській мові наросток *-j(b) < *-j(o)* або **-ij(o)* використовувався для утворення присвійних прикметників (напр.: *отьчь* від *отьць*) та у формі *-ьjъ* (*рабиу* від *рабъ* 'який належить рабу') й іменників в називному відмінку на *-jъ* (ст.-сл. *стражь при стръшту* 'сторожити') [7, с. 286–287] та подальших віддієслівних форм типу: *Задерей*, *Пристай*, *Толчій*.

Праслов'янські суфікси *-ějъ*, *-jaǰъ*, на думку Ф. Славського, доєднуючись до дієслівних основ, утворювали агентивні назви, напр.: *šьvějъ* 'кравець', *тъčajъ* 'ткач' та немотивовані назви типу: *кьlějъ* 'клейка речовина, смола, клей', відприкметникові: *brzějъ* 'швидкий потік річки, швидкий потік', *lišajъ* 'хвороба худоби, лишай' та відіменникові утворення: *bratějъ* 'братик', *kurějъ* 'когут', скорочені імена: *Radějъ < Radoslavъ*, *Milějъ < Miloslavъ* (пор. також із суфіксом *-ajъ*: *brzajъ* 'швидкий потік річки, швидкий потік', *nogaj* 'довгоного людина', *nosáj* 'довгоносий'; із суфіксом *-ojъ*: *Radojъ < Radoslavъ*, *Vitojъ < Vitoslavъ*) [31, s. 86–88]. Еволюціонуючи впродовж суспільного розвитку, пройшовши різні рівні продуктивності, від високого в праслов'янській мові до сучасного малопродуктивного, суфікс *-ай < посл. -ajъ*, зокрема, залишається засобом формування загальних назв осіб від дієслівних основ (*рубáй < рубáти*, *горлáй < горлáти*), від прикметників (*дурнáй < дурній*), від іменників, основа яких вказує на підвищену ознаку (*бородáй < борода́*, *лапáй < лапа́*) та збільшувально-підсилювальних форм типу: *кубáй < куб* [4, с. 57] (пор. також з суфіксом *-ій < посл. -ěj* [19, с. 133] (про спільну генезу *-ей*, *-ій* див. [21, с. 332, 334]): *гусій*, *бабій*, *грамотій*, *зубрій*, *соплій*, *жабрій*, *мишій* [17, с. 80]).

Аналізовані форманти широко представлені в слов'янській антропонімії. Вони здавна утворювали повні форми слов'янських імен, напр.: *Годай* < *Года*, *Дорожай* < *дорог* + *ай* [9, с. 35, 39; 23, с. 125, 171], зменшувальні говіркові форми імен, напр.: *Грицай*, *Процай*, *Гурей*, *Дорофей*, *Дацій*, *Карпій* (пор. також болг. імена *Драгай*, *Владай*, *Рубей*, *Главей*, *Драгий*, *Юний*, *Радой*, *Градой* та ін. [6, с. 595–596], індивідуальні прізвиська типу: *Бодрай*, *Головей*, *Головій*, *Гудзей*, які згодом могли перерости в спадкові, прізвищеві назви і кодифіковані прізвища (див. [18]).

Проблема аналізу сучасних формалізованих прізвищ передбачає з'ясування особливостей процесу антропонімізації загальної чи власної назви, насамперед, розрізнення природи антропооснов і особливо рівня словотвору. Відправною точкою в дослідженні кожної особової назви, зокрема, має стати, як зазначає І. Железняк, «семантична вмотивованість етимона» [4, с. 58]. Для прикладу, засвідчене на Рівненщині прізвище *Головей* [18] можна трактувати як лексико-семантичне переосмислення українського діалектного *головеі* 'людина з великою головою', 'головань, головач' або суфіксальне відантропонімне утворення за моделлю: *Головей* < *Голова* + *-ей*, що означає 'син Голови' [20, с. 150]. (Подібний підхід можна застосувати і до пояснення природи місцевих прізвищ *Головай* [11, ч. 3, с. 170] і *Головій* [18]). Застосована етимологічна двовалентність дозволяє оптимально підійти до визначення твірної мотиваційної основи прізвища, способу утворення особової назви, а також різних функцій прізвищетворчого суфікса *-ей*: у першому випадку апелятив *головеі* передає аугментативну ознаку «збільшення розміру голови», як зазначає П. Чучка, «з відтінком легкої зневаги» [21, с. 331], у другому – посесивно-патронімічну відносність. На основі висловленого та за результатами досліджень Ю. Редька [14, с. 105–106, 137–139], Ю. Фернос [19, с. 133–134], П. Чучки [21, с. 329–334] та ін. можна стверджувати, що українські рефлексі псл. *-ь* мають поліфункціональний характер. У відапелятивних прізвищах передається акцент на релевантних особових ознаках іменованого та його діяльності з позицій суб'єктивної оцінки, зокрема, іронії, насмішливості, згрубілості, у відантропонімічних — семантичний відтінок демінутивності, фамільярності тощо. При поясненні патронімічної функції ми схильні підтримати припущення Ю. Редька про ймовірну посесивну залежність у відіменних назвах: *Грица́й* < *Гриць*, *Клима́й* < *Клим*, *Луца́й* < *Луць*, *Лучка*, *Дахні́й* < *Дахно*, *Дасі́й*, *Даці́й* < *Даць*, *Дацко* та ін. [14, с. 105, 137] та П. Чучки про «можливу первісну патронімічну функцію в минулому» прізвищ, зокрема: *Баба́й*, *Бага́й*, *Беча́й*, *Бедéй*, *Ребрі́й* та ін. [21, с. 330–334], хоча питання, особливо з погляду суфіксального творення інших патронімічних українських форм, видається нетрадиційним і не до кінця переконливим.

Патронімічна модель із формантом *-ей* – *-ей* розвивається в Карпатах, як зазначає П. Чучка, з XIII ст.: (1213) *Chuley*, (1441) *Holubyey*, (1449) *Paulus Mysley*, (1480) *Mathia Haryuey*, активізуючись в подальшому до цілого ряду прізвищ типу: *Біле́й*, *Голове́й*, *Гелете́й*, *Кудре́й*, *Липе́й*, *Луке́й*, *Свічке́й*, *Томе́й* [22, с. 606]. Давні суфікси з основним *-j-* засвідчені в польських антропонімах початку другого тисячоліття, напр.: (1241) *Goluj*, (1257) *Golej*, (1387) *Kołodziej*, (1389) *Bielej*, (1408) *Białaj*,

(1483) *Kociubaj* [28, s. 13, 15, 49, 50, 69, 70]. Серед волинських прізвищевих іменувань XVI–XVIII ст. з основним -j- І. Митник, зокрема, називає: (1613) *Bokij*, (1620) *Kuzma Koziej*, (1763) *Mirula Berdey*, (1789) *Denis Cabay*, *Kornylo Hołowiy* [29, s. 262, 265], серед хелмських особових назв XVI–XVII ст. — (1565) *Kulbay*, (1588) *Sierzey Stanisław*, (1619) *Jarosz Batiey*, (1684) *Badej* [30, s. 156, 187, 188]. Приклади суфіксальних слов'янських антропонімних дериватів з коренем **Běl-* часів середньовіччя і пізніших періодів систематизував В. Шульгач, серед них, зокрема: ст.-укр. (1690) *Беляй*, *Jacobus Bilaj*, укр. (1718) *Бѣлай*, *Бѣлей*, ст.-рос. (1442) *Бѣляй*, (1561) *Беляй*, ст.-пол. (1408) *Petrus Balay*, ст.-блр. (1578) *Иван Белей*, ст.-пол. (1428) *Andrea Vyeley* і також: болг. *Белай*, *Белей*, *Беляй*, слов. *Belaj*, *Belej*, словен. *Belaj*, *Belej*, хорв. *Belaj*, *Belej*, чes. *Bělej* [25, ч. V, с. 12] (див. також [23, с. 47]).

Сучасні українські прізвища із словотворчими форматами -*ай*, -*ей*, -*ій*, як зазначає Ю. Редько, «мають значне поширення, але ні в одній області не займають першого місця»; їх максимальна кількість не досягає навіть двох відсотків, а в більшості регіонів становить менше половини відсотка [14, с. 208–209] (пор. динаміку змін таких назв на історичній Уманщині протягом п'яти останніх століть від 0,1% до 0,34% [19, с. 134]. Для східної частини країни більш характерним є прізвищевий тип з -*ай*, для західної — з -*ей*, -*ій*. Значний відсоток прізвищ Закарпаття, які закінчуються відповідно на -*ай*, -*ей*, -*ій* — 1,3%, 1,8%, 3,4%, зумовлений угорським і румунським впливами [21, с. 329–334].

Ономастичні джерела засвідчують прізвищеві назви з аналізованими суфіксами на історичній території Рівненщини починаючи з XVI ст., зокрема з -*ій*: (1563) *Гаєрило Бокий* [11, ч. 4, с. 118], (1569) *Янь Бокий зъ Милятина* [2, т. I, ч. 2, с. 10], з *ъи*, що є продовженням псл. -*ѣъ*: (1570) *Миколаи Челъи*, *Микита Буръи* [10, с. 38, 41], з -*ей*: (1652) *Фирлей изъ Дубровицы Янь* [2, т. I, ч. 2, с. 173, 507]. На противагу звуковій подібності зафіксованого антропоніма *Зизаний*: (1612) *отець Лавъреньтий Тустановъский Сизаний*, *протопопъ Корецький* [2, т. I, ч. 6, с. 405] до схожого грецького слова, В. Німчук небезпідставно, на нашу думку, намагався пов'язати його з українським діалектним словом *зизий* 'косоокий', пор. прізвище *Зизень* на Закарпатті [5, с. 16]. Додаток до особового імені *Колонтай*: (1668) *Самуила Колонтая* [22, с. 910] ймовірно має польське походження. В Онлайн словнику прізвищ у Польщі синонімічні з ним особові назви *Kołałaj* < *Kołałaj-aj*, *Kołałaj* < *Kołałaj-aj* [27] пояснюються як суфіксальні утворення від дієслів *kołałać*, *kołać* 'стукати'.

Використання подібних типів регіональних власних назв активізується з юридичною кодифікацією прізвищ, пор. напр.: (1818) *Евстахія Павлова Харлая* [8, с. 210], (1891) *Игнатій Йосифовичъ Ставерей* [1, с. 147], (1913) *Чучмай Макс. Тим.* [3, с. 741]. Серед досліджуваної вибірки прізвищ Рівненської області XX — початку XXI ст. (понад 21,5 тис. назв) відсоток назв на -*ай* становить 0,4%, на -*ей* — 0,3%, на -*ій* — 0,5%, що синхронізується із показниками сусідніх українських територій та сучасних польських прізвищ відповідно на -*ай* і -*ей* (прізвища, які закінчуються на -*ij* практично відсутні) (пор. [14, с. 208–209; 19, с. 134; 27]).

За семантикою твірних основ відібрані регіональні прізвища поділяються на відантропонімічні та відапелятивні. Відантропонімічні прізвища утворюються від особових імен, індивідуальних прізвиськ та прізвищ. Деякі з них утворені способом лексико-семантичного переосмислення непохідних імен (**Веремей** [18] < *Веремій*, **Гурій** [11, ч. 4, с. 182]) або інших антропонімів (**Бугай**, **Воробей**, **Лакей** [18]), в яких *-ай*, *-ей*, *-ій* є складовою частиною кореня і тому не можуть бути віднесені до окресленої тематичної групи назв за лінгвістичними ознаками. В основах відіменних досліджуваних прізвищ лежать різні варіанти чоловічих: **Вашай** [18] < *Ваш* < *Іваш* < *Іван* [20, с. 112], **Грицай**, **Гришай** [11, ч. 3, с. 173, 174], **Данилей** [13, кн. 4, с. 268], **Данілей** [18], **Пархомий** [11, ч. 3, с. 230], **Петрикей** [11, ч. 3, с. 231], **Пилипей** [18], **Вовдій** [11, ч. 3, с. 163] можливо < *Овдій*, **Карпій**, **Петрій** [18], **Хомій** [11, ч. 4, с. 259] та жіночих: **Галій** [13, кн. 4, с. 84], **Парасій** [11, ч. 3, с. 229], **Софій** [18] канонічних імен. Суфікси *-ай*, *-ей*, *-ій* слугують морфологічними засобами суб'єктивного іменування особи, надаючи при цьому антропонімам іронічно-фамільярного відтінку. Такі утворення у своїй більшості, ймовірно, варто розглядати як okazіональні, що використовуються переважно в усно-розмовному мовленні за ознаками принагідності, тимчасовості, локальності і насьогодні не є характерними для прізвищтворення. Передсуфіксальна частина в них вказує на родову патронімно-посесивну залежність від старшої особи (батька, матері, тощо).

Твірними основами значної частини прізвищ Рівненщини слугують давні слов'янські імена, діяхронічно пізніші прізвиська, прізвища. Однак питання часу, мотивації і власне процесу антропонімізації вимагають деяких пояснень. Насамперед, що варто розглядати під «давнім слов'янським іменем» і де межа між мотиваційним апелятивом і трактованим онімом? Доречною в цьому плані є теза І. Железняк про те, що «антропонімом у давні часи могло бути будь-яке слово» із серйозним застереженням щодо семантики, пов'язаної, насамперед, з мотивацією кожної нової особової назви зокрема [4, с. 58]. Тому, наприклад, прізвищева назва **Радей** як попередник сучасного прізвища **Радей** [11, ч. 3, с. 238], засвідченого в Рівненському районі, могла утворитися безпосередньо в результаті антропонімізації прикметника *радий* 'радий, веселий, жвавий', або нарощення короткої форми *рад* суфіксом *-ей* (див. Ю. Редько [14, с. 119]). З іншої сторони, вона могла формалізуватися від слов'янського імені *Рад* + *-ей*, мотивованого атрибутивними ознаками першоносія, які описуються прикметником *рад*, або еволюційними антропонімами *Рад* + *-ей*, *Радей* (див. П. Чучка [20, с. 475; 23, с. 293]). Подібно до цього, особову назву **Котурай** [11, ч. 3, с. 201] можна виводити від давньої слов'янської назви тварини *котъ* 'кіт', або подальшого імені *Ком*, можливо прізвиська *Котур* [23, с. 206–207]. Не мають однозначного тлумачення і деякі інші регіональні прізвища, віднесені ономастичними джерелами до відантропонімічних утворень, зокрема від давніх слов'янських імен: **Борей** [18] < слов. *Бора* [23, с. 72], **Гирей** [13, кн. 4, с. 120] < *Гиря/Гира* [23, с. 123], **Дудей** < *Дуда* [23, с. 178], **Косей** [18] < антропонім *Коса* + патронімічний суфікс *-ей* [20, с. 290], **Духній** [11, ч. 3, с. 184] < *Духно* < *Дух* [23, с. 179, 180], **Тацій** [11, ч. 4,

с. 252] < *Таца* [20, с. 546], від прізвиськ: **Бабій** [11, ч. 3, с. 146], **Дедей**, **Дедій** [18], **Фурдей** [11, ч. 4, с. 247] < *Фурдь* + патронімічний суфікс -ей (див. [20, с. 581]), **Чопей** [11, ч. 4, с. 265] < *Чопа* + -ей [20, с. 610] та ін.

Окрім відантропонімічних прізвищ на території історичної і сучасної Рівненщини функціонують особові назви, які утворені внаслідок додавання словотворчих суфіксів -ай, -ей, -ій до іменникових, прикметникових, дієслівних та ін. твірних основ. Значення їх мотивується семантикою передсуфіксальної частини, а антропонімізація пройшла на стадії похідної загальної назви чи подальших власних назв: індивідуального прізвиська, прізвища тощо. Стосовно тлумачення способу творення таких прізвищ українські дослідники підходять із певною обережністю. Так, зокрема, Ю. Редько вважає їх лексико-семантичними утвореннями з конкретними суфіксами [14, с. 105–106, 119–120, 137–138]. П. Чучка також підтримує думку про творення значної частини подібних закарпатських прізвищ семантичним способом, однак, відсутність співзвучних відповідників серед імен й апелятивів та сполучення вихідних основ з іншими суфіксами, змушує його розглядати також і морфологічний спосіб словотворення, в основному від імен і прізвиськ, напр.: **Бабай**, **Багай**, **Бажан'ій**, **Бечай**, **Липей**. Дослідник використовує фрази «прізвища на -ай», «прізвища на -ей», включаючи до розгляду без відповідного застереження подекуди особові назви від непохідних апелятивів, напр.: **Бугай** [21, с. 329–334]. Ю. Фернос розглядає уманські прізвища **Котлубай**, **Носай**, **Патлай** та ін. як морфологічні утворення із суфіксом -ай, що мотивовані відапелятивними прізвиськами [19, с. 134]. О. Ющишина звертаючи увагу на прізвища з подвійною мотивацією, відносить їх як до семантичних, так і до морфологічних утворень (напр.: **Багрий** від *багрий* 'сіро-бурий віл' або *багрити* 'ставати багряним' [26, с. 162]). Ми підходимо до визначення способу творення регіональних рівненських прізвищ з позицій послідовності і синергізму: спочатку, правдоподібно, творилася загальна або власна назва особи шляхом додавання до твірної основи певної морфеми -ай, -ей, -ій, яка згодом лексико-семантичним переосмисленням формалізувалася до розряду антропонімів.

Означений вище алгоритм реалізується в процесі суфіксального нарощення іменникової твірної основи й утворення прізвища з умовним значенням «особа — носій предметної ознаки». У місцевих джерелах засвідчено своєрідні прізвищеві послідовності особових назв, в яких відбиті первинні анатомічні терміни, релевантні своїми значеннями для конкретної людини. Зокрема, анатомічний термін *чуб* семантичним способом утворює прізвище **Чубь** (**Чуб**): (1818) *Димитрія Іоаннова Чуба* [8, с. 219], **Чуб** [12, ч. IV, с. 141; 12, ч. V, с. 177], до якого, згодом, з легкістю додається одна із трійки патронімічних морфем -ай, -ей, -ій, формуючи таким чином сучасні прізвища **Чубай**, **Чубій** [12, ч. IV, с. 141], **Чубей** [12, ч. V, с. 177]. Анатомічний термін *голова* відбитий у суфіксальних прізвищах **Головай**, **Головий**, **Головій** [11, ч. 3, с. 170], які, ймовірно, передають різні значеннєві відтінки: іронічно-згрубіле **Головай** — «людина з великою головою», іронічно-фактологічне **Головий** — «людина з розумною головою», іронічно-фамільярне **Головій** — «розумна людина»; не варто

відкидати також можливість посесивно-патронімічної семантичної залежності цих власних назв від антропоніма-попередника *Голова*. Від особових апелятивів (інколи вже відбитих в апелятивних назвах-прізвиськах, прізвиськах) постали семантично прозорі регіональні прізвиська: *Бородій* [11, ч. 3, с. 155], *Гузей*, *Гузій*, *Гудзей* [18] ймовірно від *гуз*, *гудзь*, *гудзь* 'шишка від забиття, пухлина' [15, с. 504, 505, 526], *Дупей* [11, ч. 3, с. 183], *Зубалій* [11, ч. 3, с. 189], *Лобай* [11, ч. 3, с. 210], *Пузей* [11, ч. 3, с. 237], *Пузирей* [18], від різних зовнішніх та внутрішніх апелятивних характеристик іменованої особи, агентивних назв: *Балабáй* [12, ч. V, с. 7], *Балабей* [11, ч. 3, с. 147], можливо від антропоніма, мотивованого апелятивом *балабей* = діал. *балабол* 'невихована безвідповідальна людина' [15, с. 72], *Бублей*, *Бублій* [11, ч. 3, с. 157] < *бублій*, *бублійник* 'людина, яка випікає і торгує бубликами' [15, с. 183], *Басій* [18] від *бас* — співати басом або дивитися басом [15, с. 84], *Бадій* [11, ч. 3, с. 146] від *Бадя* < *бадя* 'лінивий віл' [15, с. 67], *Кудрій*, *Розумей* [18]. Неособовими апелятивами, різними абстракціями мотивовані такі регіональні прізвиська: *Бардай* [11, ч. 3, с. 147], *Березій* [11, ч. 3, с. 150], *Бокій* [13, кн. 3, с. 300], *Бузій* [11, ч. 3, с. 157] < *буз*, діал. без 'зарості бузку' [24, с. 10], *Гелетей*, *Гелетій* < *Гелета* < *гелета* 'дерев'яна посудина, барило' [15, с. 426], *Дубей*, *Дуплій*, *Зимній* [18], *Колодій* [11, ч. 3, с. 198], *Козій* [13, кн. 5, с. 312], *Копій* [11, ч. 3, с. 199], *Кубай* [11, ч. 3, с. 204], *Кублій*, *Кулій*, *Курій* [13, кн. 5, с. 511, 536, 548], *Лпай* [13, кн. 6, с. 132], *Лахай* [11, ч. 3, с. 208] < *лах*, *лаха* [15, с. 1202–1203], *Маслей*, *Маслій* [11, ч. 3, с. 215], *Парай* [11, ч. 3, с. 229], *Рибій* [18], *Саблій* [13, кн. 8, с. 189], *Салій* [11, ч. 3, с. 244], *Цапей* [18], *Цимбáлій* [12, ч. V, с. 172], *Шаблій* [13, кн. 9, с. 351] та ін.

Відапелятивні характеристики особи відбиті також у прізвиськах зі значенням «особа — носій певної атрибутивної ознаки», утворених від прикметникових основ: *Багрій* [18] від *Багр* < *багровий* 'темно-червоний' [15, с. 66], *Будній* [18], *Галай* [11, ч. 4, с. 175] < *гал* 'чорний' [20, с. 132], *Гладій* [11, ч. 3, с. 169], *Гордій* [18], *Куцай* [11, ч. 3, с. 206], *Круглей*, *Круглій* [18], *Крутий* [11, ч. 3, с. 204], *Малій* [18], *Мілей* [11, ч. 3, с. 218] від антропооснови *Мил*- 'милий, любий' [23, с. 237], *Мокрій* [11, ч. 3, с. 219], *Рябій* [18], *Черній* [11, ч. 3, с. 270], *Щербій* [18].

Твірними основами частини прізвиськ є утворені за допомогою суфіксів *-ай*, *-ей*, *-ій* віддієслівні агентивні назви або агентиви, які позначають діячів за ознакою «особа — виконавець певної дії або функції». В окремих випадках, як зазначає Ю. Редько, форма прізвиська на *-ай* «збігається з формою наказового способу, але це не дієслово, а іменник, що виражає ознаку», а прізвиська на *-ій* передають «негативне емоційне забарвлення» [14, с. 105, 137]. 3-поміж віддієслівних прізвиськ виділимо такі: *Бурмай* [11, ч. 3, с. 158] < *бурмотати*, *Величай* [11, ч. 3, с. 161], *Вигорій* [11, ч. 4, с. 172], *Держай* [13, кн. 4, с. 324], *Кидай* [13, кн. 5, с. 189], *Корутай* [11, ч. 3, с. 200] від *коротати* 'коротати, проводити' чи або *коротити* 'вкорочувати' [15, с. 1120], *Лупай* [13, кн. 6, с. 225], *Палей*, *Палій* [18], *Потій*, *Похожай* [13, кн. 7, с. 295, 596], *Сидій*, *Скубій* [18], *Чухрій* [13, кн. 9, с. 347], *Шкребей*, *Шкребій* [18], *Шмагай*, *Шморгай* [11, ч. 3, с. 276].

Передсуфіксальною частиною прізвищ *Гайдай* [18], *Гейдей* [11, ч. 4, с. 176], *Кушей* [18] < «Куш! або А куш!» [15, с. 1186], *Бердій* [11, ч. 3, с. 150], можливо від *бердо* – вигук сторожів [15, с. 110] є вигуки, *Ледвій* [18] — частка *ледве*.

Автентичні витоки деяких прізвищ можуть сягати географічних термінів, пов'язаних з місцем проживання, територіальною локацією та ін. Серед таких назв: *Багна́й* [12, ч. IV, с. 9], *Багней*, *Багній* [13, кн. 3, с. 172] < місцевого географічного терміна *багно* 'болото', 'місце, де росте багно', 'заболочена низина' [24, с. 8–9]), *Березній* [18], пор. мікротопоніми на Рівненщині: *Березі́на*, *Березна*, *Березне* [16, с. 26–26), *Ніжній* [12, ч. IV, с. 83] за географічним розміщенням тощо.

Досліджувана вибірка містить також іншомовні запозичення, напр: *Басай* [11, ч. 3, с. 148] можливо від тат. *Баса*, *Вацлавій* [11, ч. 3, с. 161] < пол. *Вацлав*, *Лихтей* < нім. *Licht* 'світло' за ознакою 'світлий', а також такі прізвища, які витлумачити важко: *Багдай* [13, кн. 3, с. 171], *Джигирей* [18], *Махобей*, *Теглей*, *Челей* [11, ч. 3, с. 216, 257, 270] та ін.

Висновки та перспективи дослідження. У ході дослідження, використовуючи методику розгляду антропонімних суфіксальних дериватів із спільними витоками в межах інтегрованої тематичної групи назв, проаналізовано особливості формування і розвитку прізвищевої системи Рівненщини з українськими рефлексамі *-ай*, *-ей*, *-ій* давнього суфікса *-j(ь)*. Зокрема уточнено, що цей афікс має індоєвропейське походження. У праслов'янській мові його варіанти активно використовувалися для творення присвійних прикметників, віддієслівних форм та іменників в називному відмінку на *-jь*. У слов'янській антропонімії вони широко представлені в повних та зменшувально-говіркових формах імен, індивідуальних та спадкових прізвищах, в прізвищевих назвах та сучасних прізвищах. Українські морфеми *-ай*, *-ей*, *-ій* за своїм характером поліфункціональні. У власних особових назвах вони передають як суб'єктивну оцінку іронії, насмішливості, згрубілості, демінутивності, фамільярності тощо, так і вказують на посесивно-патронімну залежність.

Сучасні українські прізвища із словотворчими форматами *-ай*, *-ей*, *-ій*, мають значне поширення, але в жодній з областей не відносяться до найчисельніших. На території історичної Рівненщини такі прізвищеві назви фіксуються починаючи з XVI ст. Їх відсоток серед досліджуваної вибірки сучасних прізвищ Рівненської області становить: на *-ай* – 0,4%, на *-ей* – 0,3%, на *-ій* – 0,5%, що синхронізується із показниками сусідніх українських територій та сучасних польських прізвищ.

За семантикою твірних основ регіональні прізвища поділяються на відантропонімічні та відапелятивні. Відантропонімічні прізвища утворюються лексико-семантичним або морфологічним способами від особових імен, індивідуальних прізвищ та прізвищ. Відапелятивні прізвища є результатом доєднання словотворчих суфіксів *-ай*, *-ей*, *-ій* до іменникових, прикметникових, дієслівних та ін. твірних основ.

Перспективи подальших наукових розвідок пов'язуємо з практикою використання отриманих результатів й апробованої методики дослідження в процесі системного аналізу інших тематичних національних чи територіальних груп прізвищ.

Література

1. Адрес-календарь Волынской губернии на 1892 год. / под. ред. И. Ф. Мацкевича. Житомир : Типография Губернского правления, 1891. 205 с.
2. Архив Юго-Западной России, издаваемый Временной комиссией для разбора древних актов : в 35 т. Киев, 1859–1914. Т. I. Ч. 2 : Постановления дворянских провинциальных сеймов, в Юго-Западной России. 1861. 593 с.; Т. I. Ч. 6 : Акты об экономических и юридических отношениях крестьян в XVI–XVIII веке (1498–1795). 1876. 785 с.
3. *Довнар-Запольский М. В.* Весь Юго-Западный край: справочная и адресная книга по Киевской, Волынской, Подольской губерниям. Киев, 1913. 1177 с.
4. *Железняк І. М.* Київський топонімікон. Київ : Кий, 2014. 220 с.
5. *Зизаній Л.* Граматика словенська / підгот. та дослідж. пам'ятки В. В. Німчука. Київ : Наукова думка, 1980. 56 с.
6. *Илчев С.* Речник на личните и фамилни имена у българите. София : БАН, 1969. 628 с.
7. *Мейе А.* Общеславянский язык: перевод с французского. Москва : Прогресс, 2001. 285 с.
8. Метричні книги православних церков Ровенського повіту. 1818. ДАЖО. Ф. 1. Оп. 78. Спр. 1101. 729 с.
9. *Митнік І., Пахомова С.* Антропонімікон українського привілейованого прошарку X–XVIII ст. Warszawa–Siedlce, 2024. 318 с.
10. Описи Острожчини другої половини XVI — першої половини XVII ст. / упор. В. Атаманенко ; ред. Л. Винар. Острог, 2004. 384 с.
11. *Пура Я. О.* Край наш у назвах : в 4 ч. Рівне, 1991–2002. Ч. 3. 1997. 287 с.; Ч. 4. 2002. 280 с.
12. *Пура Я. О.* Сучасні прізвища Рівненщини : в 5 ч. Рівне, 1984–1990. Ч. IV. 164 с.; Ч. V. 201 с.
13. Реабілітовані історією. Рівненська область : у 10 кн. / редкол. ; А. А. Жив'юк (відп. секр.). Рівне, 2006–2023. Кн. 3. 2013. 620 с.; Кн. 4. 2014. 572 с.; Кн. 5. 2014. 604 с.; Кн. 6. 2016. 628 с.; Кн. 7. 2017. 680 с.; Кн. 8. 2018. 512 с.; Кн. 9. 2019. 564 с.
14. *Редько Ю. К.* Сучасні українські прізвища. Київ : Наукова думка, 1966. 216 с.
15. Словарь української мови : збір. ред. журн. «Кієвская старина» : т. I–IV / упоряд., з дод. власн. матеріалу Борис Грінченко; опрац. тексту Олександр Оксимець. Переопрац. вид. 1907–1909 рр. Київ, 2010. 2971 с.
16. Словник мікротопонімів та мікрогідронімів Ровенщини / упор. С. В. Шийка ; відп. ред. О. П. Карпенко. Тернопіль : Астон, 2016. 452 с.
17. Словотвір сучасної української літературної мови / за ред. М. А. Жовтобрюха. Київ : Наукова думка, 1979. 407 с.

18. Телефонний довідник України. За алфавітом. Рівне. *Проект SPRAVKA109.NET* © 2025. URL: <https://spravka109.net/ua/ukraine> > Рівне (дата звернення 25.06.2025).
19. Фернос Ю. І. Антропонімія Уманщини XVII – початку XXI ст. : дис. ... канд. філол. наук. Умань, 2008. 237 с.
20. Чучка П. Прізвища закарпатських українців: історико-етимологічний словник. Львів : Світ, 2005. 704 с.
21. Чучка П. П. Антропонімія Закарпаття : монографія. Ужгород, 2008. 672 с.
22. Чучка П. П. Розвиток імен і прізвищ. *Історія української мови: лексика і фразеологія* : монографія / В. О. Винник та ін.; ред. кол. : В. М. Русанівський (відп. ред.) та ін. Київ : Наукова думка, 1983. С. 592–620.
23. Чучка П. П. Слов'янські особові імена українців : історико-етимологічний словник. Ужгород : Ліра, 2011. 432 с.
24. Шийка С. В. Словник народних географічних термінів Ровенщини / відп. ред. О. П. Карпенко. Тернопіль : Астон, 2016. 118 с.
25. Шульга В. П. Нариси з праслов'янської антропонімії. Київ, 2018. Ч. V. 440 с.; Київ, 2019. Ч. VI. 416 с.
26. Ющишина О. М. Прізвищеві назви і прізвища Центральної Хмельниччини XVII–XXI ст. : дис. ... канд. філол. наук. Вінниця, 2019. 294 с.
27. Internetowy słownik nazwisk w Polsce / Skowronek, K. (kierownik projektu) i in. URL: <https://nazwiska.ijppan.pl/> (дата звернення 25.06.2025).
28. Kowalik-Kaleta Z., Dacewicz L., Raszewska-Żurek B. Słownik najstarszych nazwisk polskich pochodzenie językowe nazwisk omówionych w «Historii nazwisk polskich». (T. I). Warszawa : Slawistyczny Ośrodek Wydawniczy, 2007. 191 s.
29. Mytnik I. Antroponimia Wołynia w XVI–XVIII wieku. Warszawa, 2010. 412 s.
30. Mytnik I. Imiennictwo ziemi chełmskiej w XVI–XVII wieku. Warszawa–Lublin : Wydawnictwo KUL, 2019. 319 s.
31. Słownik prasłowiański. T. I. / red. F. Sławski. Wrocław : Ossolineum, 1974. 487 s.

References

1. Matskevich, I. F. (Ed.). (1891). *Adres-kalendar Volinskoj gubernii na 1892 god* [Address calendar of the Volyn province for 1892]. Zhitomir: Tipografiya Gubernskogo pravleniya. [in Ukrainian].
2. *Arkhiv Yugo-Zapadnoi Rossii, izdavaemii Vremennoi komissiei dlya razbora drevnikh aktov: v 35 t.* (1859–1914) [Archives of South-West Russia, published by the Temporary Commission for the Analysis of Ancient Acts: in 35 vol.]. Kyiv. [in Ukrainian].
3. Dovnar-Zapolskii, M. V. (1913). *Ves Yugo-Zapadnii krai: spravochnaya i adresnaya kniga po Kievskoi, Volinskoj, Podolskoj guberniyam* [The entire South-West region: reference and address book for the Kyiv, Volyn, Podolsk provinces]. Kyiv. [in Ukrainian].

4. Zheliezniak, I. M. (2014). *Kyivskiy toponimikon* [Kyiv toponymicon]. Kyiv : Kyi. [in Ukrainian].
5. Zyzanii, L. (1980). *Hramatyka slovenska* [Slovenian grammar]. Kyiv: Naukova dumka. [in Ukrainian].
6. Ilchev, S. (1969). *Rechnik na lichnite i familni imena u blgarite* [Dictionary of personal and family names among Bulgarians]. Sofia: BAN. [in Bulgarian].
7. Meie, A. (2001). *Obshcheslavyskii yazyk* [Common Slavic language]. Moscow: Progress. [in Russian].
8. *Metrychni knyhy pravoslavnykh tserkov Rovenskoho povitu. (1818)* [Metric books of Orthodox churches of Rivne district. (1818)]. DAZhO. F. 1. Op. 78. Spr. 1101.
9. Mytnik I., Pakhomova S. (2024). *Antroponimikon ukrainskoho pryvileiovanooho prosharku X–XVIII st.* [Anthroponymic of the Ukrainian privileged stratum of the X–XVIII centuries] Warszawa–Siedlce. [in Ukrainian].
10. Atamanenko, V., Vynar, L. (Ed.). (2004). *Opysy Ostrozhchyny druhoi polovyny XVI — pershoi polovyny XVII st.* [Descriptions of the Ostrozh region in the second half of the XVI — first half of the XVII centuries]. Ostrog. [in Ukrainian].
11. Pura, Ya. O. (1991–2002). *Krai nash u nazvakh: v 4 ch.* [Our Land in Names: in 4 Parts]. Rivne. [in Ukrainian].
12. Pura, Ya. O. *Suchasni pryzvyshcha Rivnenshchyny: v 5 ch.* [Modern surnames of Rivne region: in 5 Parts]. Rivne. [in Ukrainian].
13. Zhyviuk, A. A. (Responsible Secretary) et al. (2006–2023). *Reabilitovani istoriiei. Rivnenska oblast: u 10 kn.* [Rehabilitated by history. Rivne region: in 10 Vol.]. Rivne. [in Ukrainian].
14. Redko, Yu. K. (1966). *Suchasni ukrainski pryzvyshcha* [Modern Ukrainian surnames]. Kyiv: Naukova dumka. [in Ukrainian].
15. Hrinchenko, B. (2010). *Slovar ukrainskoi movy: zibr. red. zhurn. «Kievskaia staryna» : t. I–IV* [Dictionary of the Ukrainian language: collected by the editorial board of the journal «Kievskaya Starina»: Vol. I–IV]. Київ. [in Ukrainian].
16. Shyika, S. V. (2016). *Slovyk mikrotoponimiv ta mikrohidronimiv Rovenshchyny* [Dictionary of microtoponyms and microhydronyms of Rivne region]. Ternopil: Aston. [in Ukrainian].
17. Zhovtobriukh, M. A. (1979). *Slovotvir suchasnoi ukrainskoi literaturnoi movy* [Word formation of the modern Ukrainian literary language]. Kyiv: Naukova dumka. [in Ukrainian].
18. Telefonnyi dovidnyk Ukrainy. Za alfavitom. Rivne. (2025). [Telephone directory of Ukraine. Alphabetically. Rivne]. *Proiekt SPRAVKA109.NET © 2025* [Project SPRAVKA109.NET © 2025]. Available at: <https://spravka109.net/ua/ukraine> > Rivne.
19. Fernos, Yu. I. (2008). *Antroponimiia Umanshchyny XVII – pochatku XXI st. : dys. ... kand. filol nauk* [Anthroponymy of the Uman region of the XVII – early XXI centuries: Dissertation of the Candidate of Philological Sciences: 10.02.01]. Uman. [in Ukrainian].

20. Chuchka, P. (2005). *Prizvyshcha zakarpatskykh ukrainsiv: istoryko-etymolohichniy slovnyk* [Surnames of Transcarpathian Ukrainians: Historical and Etymological Dictionary]. Lviv: Svit. [in Ukrainian].
21. Chuchka, P. P. (2008). *Antroponimiia Zakarpattia: monohrafiia* [Anthroponymy of Transcarpathia: monograph]. Uzhhorod. [in Ukrainian].
22. Chuchka, P. P. (1983). *Rozvytok imen i prizvyshch* [Development of names and surnames]. Vynnyk, V. O. *Istoriia ukrainskoi movy: leksyka i frazeolohiia : monohrafiia* [History of the Ukrainian language: vocabulary and phraseology: monograph]. Kyiv: Naukova dumka, pp. 592–620. [in Ukrainian].
23. Chuchka, P. P. (2011). *Slovianski osobovi imena ukrainsiv: istoryko-etymolohichniy slovnyk* [Slavic personal names of Ukrainians: historical and etymological dictionary]. Uzhhorod: Lira. [in Ukrainian].
24. Shyika, S. V. (2016). *Slovnyk narodnykh heohrafichnykh terminiv Rovenshchyny* [Dictionary of folk geographical terms of Rivne region]. Ternopil: Aston. [in Ukrainian].
25. Shulhach, V. P. (2018–2019). *Narysy z praslovianskoi antroponimii* [Essays on Proto-Slavic Anthroponymy]. Kyiv. [in Ukrainian].
26. Yushchyshyna, O. M. (2019). *Prizvyshchevi nazvy i prizvyshcha Tsentralnoi Khmelnychchyny XVII–XXI st.: dys. ... kand. filol nauk* [Surnames and family names of the Central Khmelnytskyi region XVII–XXI centuries: Dissertation of the Candidate of Philological Sciences]. Vinnytsia. [in Ukrainian].
27. Skowronek, K. (kierownik projektu) i in. (2014–2019). *Internetowy słownik nazwisk w Polsce*. Available at: <https://nazwiska.ijppan.pl/>. [in Polish].
28. Kowalik-Kaleta, Z., Dacewicz, L., Raszevska-Żurek, B. (2007). *Słownik najstarszych nazwisk polskich pochodzenie językowe nazwisk omówionych w «Historii nazwisk polskich»*. (T. I). Warszawa: Slawistyczny Ośrodek Wydawniczy. [in Polish].
29. Mytnik, I. (2010). *Antroponimia Wołynia w XVI–XVIII wieku*. Warszawa: Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego. [in Polish].
30. Mytnik, I. (2019). *Imiennictwo ziemi chełmskiej w XVI–XVII wieku*. Warszawa–Lublin: Wydawnictwo KUL. [in Polish].
31. Sławski, F. (red.) (1974). *Słownik prasłowiański*. T. I. Wrocław: Ossolineum. [in Polish].